

overføre en større del til at give udtryk for en mere åndelig og symbolsk opfattelse? Man burde undersøge, hvorledes forskellige miljøfaktorer påvirker forskellige mennesker og, udgående herfra, vælge rette udviklingslinjer.

Kirkegårdsmiljøets væsentlige faktor er tiden. Tiden er det dominerende nu, når vi planlægger og bygger vore kirkegårde. Tiden er også udstrækningen af det forgangne. Den gamle kirkegård er altid i sin karakter meget anderledes end den nyligt anlagte. Det centrale, når man diskuterer kirkegårdskultur, er at bedømme tidsfaktoren rigtigt. Hvis man reducerer den finske kirkegårdskultur til bare nogle modeller, har man ikke givet den retfærdighed. Hos os forenes vestlige og østlige kirkegårdsmodeller med den finske lokalkarakter. Desuden har Finland en fin heltegravstradition. Problemerne er mange. Forholdene i provinserne og i byerne er meget afvigende fra hinanden. Især vinteren er en tung prøvelse for den finske kirkegård og dens besøgende. Vintrene vil i de nærmeste årtier blive en kilde til bekymringer. Finnerne har lykken at bo ved siden af de europæiske alfartrøstveje. Således hindres vi i praksis en anelse i at følge med i, hvorledes man bærer sig ad i de store befolkningscentre, og her forberede os på, for en kommende udvikling, bearbejde en finsk model.

Kirkegårdens placering i landskabet

af Mogens Andersen

I Danmark har vi erkendt, at kirkebygningernes og kirkegårdenes fremtoning i landskabet tilsammen har en særlig betydning for kulturarven i det moderne samfund. Lige siden 1950'erne har der i Danmark været arbejdet med at sikre kirkebygningernes og kirkegårdenes tilhørsforhold til landskabet.

I det følgende vil jeg fortælle om, hvorledes både de kirkelige myndigheder og andre myndigheder arbejder med at tilpasse udviklingen i de kirkenære omgivelser.

Vi vil møde kirkerne i det åbne, danske landskab med ager, eng, fjorde og bebyggelse.

I det følgende skelnes der ikke mellem kirke og kirkegård, idet disse anlæg er uadskillelige. Derfor bruges oftest blot betegnelsen "kirkegården".

Så godt som alle de lysbilleder, jeg viser er fra Aalborg stift, der ligger i den nordligste del af Danmark.

Følgende dispositioner anvendes:

1. Kirkegårdens beliggenhed i landskabet.
2. Kirkegården som en del af landskabets historie.
3. Målsætninger for kirkegårdenes fremtræden i landskabet.

4. Eksempler på uharmonisk udvikling omkring kirkegårdene.
5. Lovgivning og administration.
6. Eksempler på de kirkelige myndigheders arbejde med at sikre kirkegården i landskabet.
7. Hvad kan menighedsrådene selv gøre for at pleje de nære omgivelser ved kirkegårdene.
8. Afslutning.

1. Kirkegårdenes beliggenhed i landskabet

Inden vi kan tale om tilpasning af byggeri og andre anlægsarbejder i landskabet omkring kirkegårdene, må vi først beskæftige os med kirkegårdenes egen indpassning i landskabet.

Der kan ikke findes noget helt entydigt mønster for kirkegårdenes beliggenhed, men kirkegårdene er så godt som altid anlagt højt i landskabet. Kirkegårdene er dog sjældent anlagt på de absolut højeste punkter. Bondegårdene og landsbyerne lå forholdsvis lavt i landskabet mellem ager og eng. Kirkegården ligger derfor ofte på en terrænhævning i eller ved landsbyen eller i det åbne land. De større byer er lokaliseret lavt ved fjorde og hav. Men også her ligger kirken på hævet terræn. Herudover kan kirkegården i nogle tilfælde godt være anlagt på fladt terræn eller på den højeste bakketop, tilsyneladende uafhængig af anden bebyggelse. Men den er aldrig anlagt på bunden af en lavning.

Vi ved ikke, hvorfor kirkegården er anlagt på hævnings i terrænet. Det kan vel skyldes:

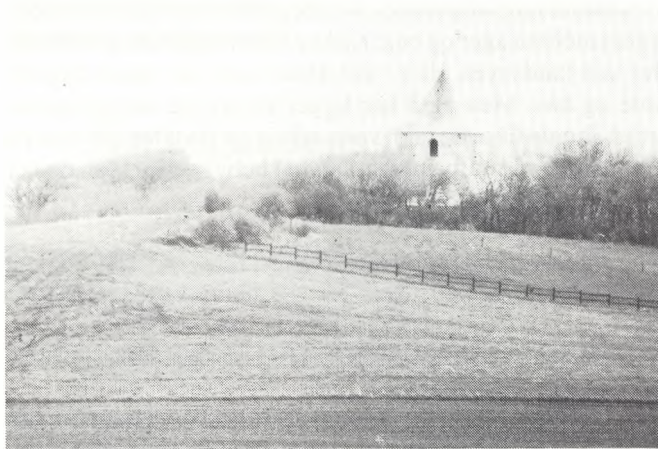
- at kirkegården og kirkebygningen fik en ophøjet og værdig beliggenhed i forhold til anden bebyggelse.
- at kirkebygningen kunne fungere som vejviser. Kirketårnet kan yderligere have understreget disse funktioner,
- at kirkegården ved at ligge højt i terrænet, som regel ville være uden grundvand i de øverste jordlag og derfor egnet til begravelsesplads. (Omvendt ligger herregården lavt i landskabet, fordi herremanden skulle bo et sted, hvor der kunne anlægges voldgrav).

Kirkegården ligger altid på ureguleret terræn, selv om terrænet kan være meget kuperet. Med nutidens fint anlagte gravsteder kan et skrånende terræn synes upraktisk, men vi skal ikke regne med, at der før i tiden har været gjort noget særligt ud af det enkelte gravsted.

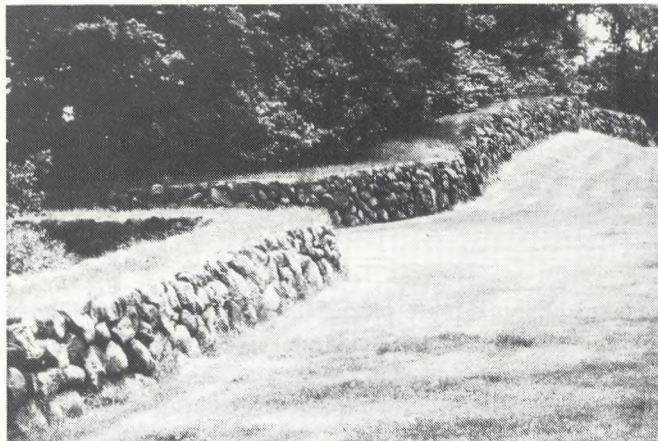
Kirkegårdsdiget er også altid anlagt direkte på det uregulerede terræn. Digets yderside har omtrent ens højde på hele forløbet rundt om kirkegården. Indersidens højde varierer derimod ofte en del på grund af det ujævne terræn. Diget skulle jo blot holde kreaturer uden for kirkegården, derfor var det ydersiden, der var væsentligst.

Kirken som bygningselement i byen.
(Foto: Mogens Andersen).

Kirken som bygningselement i landskabet.
(Foto: Mogens Andersen).

Kirkegårdsdiget følger altid terrænet. Diget opføres af lokale stenmaterialer.
(Foto: Mogens Andersen).

Kirkegårdens ydre afgrænsning er oftest uregelmæssig og tilfældigt afgrænset. Omvendt er kirkebygningen jo standardiseret ved altid at være orienteret øst-vest med koret i øst.

Set udefra opnår det samlede anlæg på grund af kirkebygningen en fast orientering i forhold til landskabet. Inde på kirkegården giver de øst-vestvendte gravsteder en klar orientering i forhold til verdenshjørnerne.

Kirkegården har ingen forside og ingen bagside. Alle kirkegårdens sider har samme funktion og er ligeværdige. Vi skal altså ikke værne specielt om de sider af kirkegårdene, hvor indgangene findes, eller hvor der er et særligt smukt indblik mod kirken.

Indgangspartierne er anlagt, hvor det var naturligt at komme til kirkegården. Der er dog som regel en hovedindgang, der er den mest benyttede.

Men ofte er der flere indgange, og ofte er nogle indgange forladt, fordi færdselsvejene til kirkegården er ændret. På mange kirkegårde står sådanne ubenyttede indgange endnu tilbage og vidner om kirkegårdens tidligere kontakt med beboede områder i det omkringliggende landskab.

Kirkegårdsdigerne er opført af det lokale stenmateriale. Oftest anvendes kampesten af granit. Men stenstørrelsen varierer meget fra egn til egn, afhængigt af stenaflejringerne fra istiden. Vegetationen på digerne er lokalt tilpasset, afhængigt af digets konstruktion og overlevende plantearter.

Træbevoksningen på kirkegården afspejler lokalt tilpasningen til landskabet og klimaet. I nogle egne er der frodig trævækst, og i andre egne kan intet træ gro.

2. Kirkegården som en del af landskabets historie.

Foruden de rent landskabelige karaktertræk er det væsentligt at fremhæve, at kirkegården er et velbevaret og vel overleveret kulturhistorisk anlæg. Derfor er der også i det omliggende landskab skabt en række spor, der fortæller, at kirkegården har været anvendt som begravelsesplads og centrum for menneskelig aktivitet i århundreder. Ofte vidner gravhøje, både uden og inden for kirkegården om, at lokaliteten også har været anvendt til begravelsesplads før kirstendommen.

Kirkegården har ved sin høje alder været udsat for naturkræfternes påvirkning og er derfor præget af tidens tand. I egne, hvor sandflugt har hærget, kan kirkegården f.eks. have været begravet i sand. Senere da naturkræfterne er blevet tæmmet, har den stedlige befolkning udbedret skaderne ved at bygge nye kirkegårdsdiger oven på de gamle.

Også vejene omkring kirkerne kan fortælle om menneskers færden og slid på landskabet. Nogle steder er der opstået markante hulveje.

Man har ikke holdt sig tilbage for at opføre bygninger ved kirkerne. Vi ved, at kroen ofte lå tæt ved kirkegården. Mange bondegårde lå helt op mod kirkegårdsdiget.

Alt i alt må vi gøre det klart, at kirkegården er et anlæg, der meget nuanceret er tilpasset de stedlige naturgivne forhold.

Kirkegårdene er ikke anlagt efter moderne, systematisk planlægning, men den er et

Bepantningen kan afsløre, om kirkegården ligger ved Vest- eller Østkysten. - Vest.
(Foto: Mogens Andersen).

Bepantningen kan afsløre, om kirkegården ligger ved Vest- eller Østkysten. - Øst.
(Foto: Mogens Andersen).

De kirkenære omgivelser skal plejes forskelligt, afhængig af, om kirkegården er beliggende i byen eller på landet. Vennebjerg kirke.
(Foto: Mogens Andersen).

umiddelbart, fornuftigt resultatet af menneskers behov for at få indrammet en begravesplads. Kirkegårdene er enkle og jordnære anlæg, der er skabt uden bearbejdelse af landskabsformen og naturmaterialerne.

Kirkegårdene har gennem tiden ikke haft den store respekt og bevågenhed. De har endog været nærmest ringeagtede. Vel også derfor er de så simple. Til tider græssede fårene på kirkegårdene. Det er kun ca. 25 år siden, at vi i Danmark fik en graverordning, der sikrer, at kirkegården og de nærmeste omgivelser kan plejes som en helhed.

Kun få andre anlæg end kirkegårdene indeholder en sådan kontinuitet fra fortid til nutid. Som vi har set, afspejler denne kontinuitet i tid sig ikke blot inde på kirkegården, men også i stort omfang i forhold til de omliggende landskab.

Det er væsentligt at have kendskab til kirkegårdens landskabelige og historiske forudsætninger, når vi i dag skal tage stilling til, hvilken udvikling der kan foregå omkring kirkegårdene.

3. Målsætninger for kirkegårdenes fremtræden i landskabet.

Hvilke mål skal vi i det moderne samfund sætte os for kirkegårdenes fremtræden i landskabet? Hvordan skal vi videreføre den historiske kontinuitet med de nye spor i landskabet, det kan medføre?

Der har altid fundet forandringer sted i de kirkenære omgivelser, og visse forandringer skal fortsat kunne ske. Ellers kan kirkegården jo heller ikke indgå som en integreret del af hverdagen. Men vi må konstatere, at de forandringer, vi foretager nu, oftest er af en sådan karakter og af et sådant omfang, at der opstår disharmoni i forhold til kirkegårdens og kirkebygningens rolige miljø og proportioner.

Stort set er alle befolkningsgrupper enige om, at udviklingen omkring kirkegårdene skal tilpasses på kirkegårdens betingelser. Denne enighed afspejles på det politiske niveau gennem lovgivningen. Også langt de fleste mennesker, der ikke er "kirkelige" vil bevare kirkegårdene som kulturhistoriske anlæg. De fleste mennesker opfatter kirkeanlægget som et entydigt symbol, de kan identificere sig med. Det er faktisk populært at beskæftige sig med bevaring af kirkernes omgivelser. Dog hørte jeg en præst udtale i en konfirmationstale i dette forår, at dette at beskæftige sig med kirkegården i landskabet er en verdsliggørelse af kirken, der ligger på niveau med frimærkesamling og anden hobbyaktivitet. Præsten mente vel, at de fysiske forhold omkring kirkerne er ligegyldige, set i forhold til kirkens budskab. Præsten glemte, at ånd og materie hænger sammen.

Vi må medgive, at dette at beskæftige sig med kirkegården og kirkebygningen i landskabet er et moderne fænomen.

Kirkegårdens fremtræden i landskabet bliver derfor i høj grad et æstetisk fænomen i den offentlige fysiske planlægning. Dette kan på en måde være farligt, fordi æstetiske opfattelser ændrer sig meget. Det vi synes er rigtigt i dag, kan være forkert i morgen.

Vi skal derfor også først og fremmest holde fast ved, at kirkegården og kirkebygningen skal fremtræde i landskabet som det symbol og den dominerende bygning, den er skabt til.

Bebyggelsen skal tilpasses i kirkegården.
(Foto: Mogens Andersen).

Vejanlæg skal tilpasses terrænet.
(Foto: Mogens Andersen).

Vejanlæg skal tilpasses terrænet.
(Foto: Mogens Andersen).

Dias med harmonisk samspil mellem kirkegård og landskab:

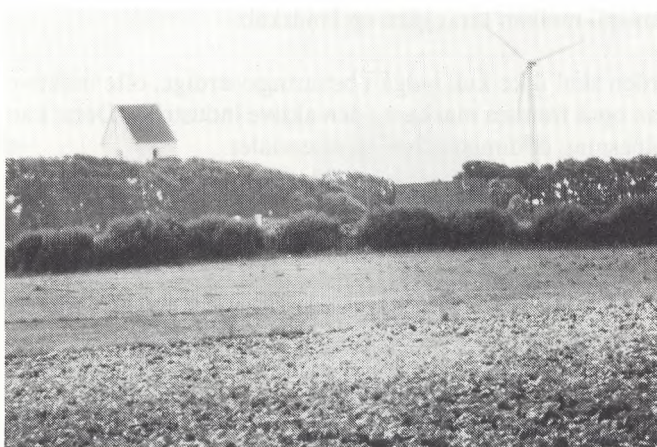
1. Kirken og kirkegården skal ikke kun indgå i bevaringsværdige, ofte inaktive byområder, men kan også fremstå markant i den aktive industriby. Dette kan lade sig gøre ved tilpasning af dimensioner og materialer.
2. Nye, moderne kirker bør også placeres på højdedrag i bylandskabet efter samme principper som de gamle kirker. Der bør anlægges kirkegårde ved de nye kirker, således at også begravelsespladsen indgår som en del af hverdagen. En kirke uden kirkegård og omvendt er et amputeret anlæg. De store, centrale kirkegårde, der anlægges langt uden for byen, fremmer anonymiteten og fremmedgørelsen over for begravelsespladsen.
3. De kirkenære, ubebyggede omgivelser skal anlægges i overensstemmelse med de øvrige omgivelser. Hvis omgivelserne er det åbne land, kan landskabet henligge uoplejet. Men i et moderne boligkvarter er det hensigtsmæssigt med vedligeholdte arealer, der kan anvendes til friarealer med forskellige aktiviteter.
4. Vejanlæg må placeres, så de respekterer kirkegården. Terrænet må ikke fuldstændigt omformes. Oftest bør større veje holdes i nogen afstand fra kirkegården. Herved respekteres kirkegården og terrænet, og trafikanten får en smuk oplevelse.

4. Eksempler på uharmonisk udvikling omkring kirkegårdene

Jeg vil vise nogle eksempler på, hvor galt det kan gå med udviklingen omkring kirkegårdene, hvis vi ikke bevidst styrer aktiviteterne. For nogle af eksemplerne har man sikkert vurderet forholdet til kirkegården, men man har haft andre idealer, end vi har nu.

Dias med eksempler på uharmonisk samspil mellem kirkegård og landskab:

1. Ingen kan vel forestille sig, at der ved den lille, pæne bondegård ved kirken vil blive opført skæmmende byggeri som f.eks. en høj silo? Men der er faktisk opført adskillige bygningsanlæg, der er i skærende disharmoni med kirken. Dermed nedgøres kirkens landskabelige tilhørsforhold. Disse bygningsanlæg kan være siloer, vindmøller, antennemaster m.v.
2. Det kan også dreje sig om industrielt byggeri, f.eks. 50 meter høje skorstene. Sådant byggeri er af en sådan størrelse, at kirkeanlægget kan blive småt og ligeegyldigt i forhold til omgivelserne.
3. Selv hvis man ikke foretager sig noget i de kirkenære omgivelser, kan kirken fremtræde ligeegyldig. Hvis omgivelserne er anonyme og uden variation, vil dette indtryk også smitte af på oplevelsen af kirkegården.
4. Nyere vejanlæg er ofte anbragt uden hensyntagen til landskabets form og uden hensyntagen til oplevelsen af forskellige elementer i landskabet. Kirkegårdene er hovedsageligt skabt til at blive oplevet fra veje og byer, der som regel lå lavere i landskabet end kirkegården. De moderne vejanlæg (ofte omfartsveje = aflastningsveje) lægges ofte på højageren og giver en helt forkert oplevelse af kirkegården.

Moderne indgreb i de kirkenære omgivelser kan nedgøre kirkegårdens tilhørsforhold til landskabet.

(Foto: Mogens Andersen).

Grusgravning kan helt ændre tilhørsforholdet til landskabet.

(Foto: Mogens Andersen).

De mange kulturhistoriske spor omkring kirkegårdene, her en oldtidshøj, afspejler et langt tidsforløb.

(Foto: Mogens Andersen).

5. Omfattende terrænændringer er ligeså ødelæggende for kirkegårdens tilhørsforhold til landskabet, som byggeri kan være. Grusgravning kan fuldstændig forvandle det naturlige terræn, der ellers aldrig har været reguleret.
6. I nogle tilfælde kan det være de kirkelige myndigheder selv, der ødelægger landskabet omkring kirkegården ved f.eks. at foretage voldsomme terrænændringer ved anlæggelse af parkeringspladser. Parakdoksalt nok er det gjort med den hensigt at gøre anlægget så godt og flot som muligt. Men voldsomme anlægsarbejder er helt i modstrid med den atmosfære af uberørthed, der altid har kendetegnet kirkernes beliggenhed i landskabet.

5. Lovgivning og administration

Allerede i 1950'erne blev der i Danmark påbegyndt et meget omfattende arbejde for at sikre kirkegårdene i landskabet.

Provst Exner fik ved hjælp fra Kirkeministeriet gennemført fredninger af næsten alle de danske landsbykirkers nærmeste omgivelser. Fredningerne indeholdt oftest forbud mod bebyggelse, opstilling af master m.v. og af og til også forbud mod grusgravningning.

Gennemførelse af disse fredninger var en fantastisk bedrift, fordi fredningerne var frivillige og uden udbetaling af erstatning. Men vel blandt andet fordi fredningerne var frivillige, blev de noget forskellige i udstrækning og indhold. Typisk omfatter de arealer med en udstrækning på 20 til 50 meter fra kirkegårdsdigerne.

Fredningerne har dog haft stor betydning for sikring af kirkegårdenes allernærreste omgivelser.

Men allerede i 1970'erne erkendtes, at fredningerne ikke var tilstrækkelige til at opretholde kirkegårdenes landskabelige situation. Exner-fredningernes utilstrækkelighed er også belyst i de foregående eksempler.

Kirkeministeriet har siden 1970'erne sammen med andre ministerier, der stod for fredning og fysisk planlægning, udarbejdet lovbestemmelse, cirkulærer og vejledende litteratur om sikring og pleje af kirkernes beliggenhed i landskabet.

En af de mest betydningsfulde lovbestemmelser er, at der skal gives en særlig tilladelse, hvis der skal opføres bygninger, der er højere end 8,5 meter inden for en afstand på 300 meter fra kirker i det åbne land.

Der findes nu også et cirkulære om, at de kirkelige myndigheder skal vurdere vejprojekter i de kirkenære omgivelser, inden anlæggende udføres.

Det er især den fysiske planlægning, der udføres af kommunerne, som de kirkelige myndigheder involveres i. Planer, som på væsentlig måde berører kirkernes nærmeste omgivelser, skal ifølge lovgivningen fremsendes til vurdering hos de kirkelige myndigheder.

Menighedsrådene har kun indsigelsesret mod sådanne planer som andre borgere. Det vil sige, at byrådet kan afvise menighedsrådets indsigelse mod en plan i kirkens nærhed. Men de kirkelige myndigheder under staten, det vil sige Kirkeministeriet og stifterne, har vetoret over for visse plantyper. Såfremt stiftet gør indsigelse, kan planen kun virkeliggøres, hvis der opnås enighed med kommunen. Hvis enighed ikke opnås, afgøres sagen på ministerplan. Det er som regel stiftet, der gør indsigelse mod planforslag. Dermed står de kirkelige myndigheder stærkt.

Denne hulvej er også et kulturhistorisk spor, afspejlende et langt tidsforløb.
(Foto: Mogens Andersen).

Kirkegårdene skal fremstå med deres symbolværdier. - i landskabet.
(Foto: Mogens Andersen).

- og på kirkegården.
(Foto: Mogens Andersen).

I den kirkelige lovgivning indgår der også bestemmelser om, at menighedsrådene skal søge at forhindre, at kirkegårdenes nærmeste omgivelser bebygges eller bruges på skæmmende måde.

I Nordjylland har de kirkelige myndigheder og de andre offentlige myndigheder, der skal værne om kirkerne i landskabet, tiltrådt såkaldte "aftaleplaner". Planerne indeholder bestemmelser om sikring og pleje af kirkernes omgivelser. Aftaleplanerne er kun udarbejdet for 18% af kirkerne i Aalborg stift. Aftalerne medfører, at projekter for ændringer af kirkernes omgivelser skal sendes til udtalelse hos alle de myndigheder, der har tiltrådt aftaleplanen for den pågældende kirke. Det er ikke de kirkelige myndigheder, der tager initiativ til udarbejdelse af aftaleplanerne, men de andre myndigheder.

Arbejdet med udarbejdelse af flere aftaleplaner er desværre ophørt på grund af økonomiske besparelser.

Den bedste sikring af de kirkenære omgivelser fås ved at udarbejde bevarende lokalplaner. Disse planer indeholder præcise bestemmelser om det, der skal bevares. Det kan være friarealer, træer, bebyggelse m.v. Desuden fastsættes bestemmelser for ny bebyggelse med hensyn til bygningshøjde, materialevalg, terrænregulering m.v. Kommunerne udarbejder disse planer. Planerne tinglyses på de pågældende ejendomme, og de kan kun fraviges, hvis der udarbejdes en ny lokalplan.

Som kirkegårds konsulent rådgiver jeg Aalborg stiftsøvrighed, provstiudvalgene og menighedsrådene om, hvorledes vi skal forholde os, når vi får projekter til udtalelse i de kirkenære omgivelser. Jeg besigter som regel projekterne sammen med menighedsrådene og afgiver en skriftlig udtalelse om projektet til stiftet. (Rådgivningen om kirkernes omgivelser er en mindre del af kirkegårds konsulentens arbejde. Størstedelen af arbejdet består i at rådgive stiftet og menighedsrådene om kirkegården. Der er knyttet en kirkegårds konsulent til hvert stift. Konsulentarbejdet udføres i samarbejde med de Kgl. Bygningsinspektører og Nationalmuseet).

6. Eksempler på de kirkelige myndigheders arbejde med at sikre kirkegården i landskabet

1. I dette tilfælde er der tinglyst en byggeret på et areal nær kirkegården. I sådanne tilfælde kan vi alene påvirke bebyggelsens placering, udformning og materialevalg. Ofte er de kirkelige myndigheder enige med de andre offentlige myndigheder om de krav, der skal stilles til udformning af byggeriet.
2. I dette tilfælde har stiftet anvendt vetoretten mod planlagt bebyggelse. Menighedsrådet har ladet udarbejde en analyse af kirkens omgivelser. På denne baggrund vil vi holde fast på, at de væsentligste sammenhænge mellem kirkegård og landskab friholdes for bebyggelse.
3. I dette tilfælde har vi fundet det rimeligt, at bakketoppen nær ved kirkegården friholdes for bebyggelse. Vi har fået et planforslag fra kommunen på et tidligt tidspunkt og på et overordnet niveau. Det giver grundlag for en bedre dialog, end hvis vi skal bremse byggeri, der helst skal opføres snarest.

4. Det kan også ske, at myndighederne har givet tilladelse til f.eks. et par 45 meter høje vindmøller (3 gange kirketårnets højde). Selv om møllerne ligger mere end 300 meter fra kirken, kan så store anlæg med de evigt roterende vinger være stærkt skæmmende for oplevelsen af kirken i landskabet. I dette tilfælde har vi fremsendt en klage til klagemyndigheden. Sagen er endnu ikke afgjort.
5. Vi har foreslået de offentlige myndigheder, at en landmand, hvis gård ligger inden for 300 meter fra kirken, skulle have afslag på en ansøgning om at opføre en 13 meter høj silo. Han fik afslag på ansøgningen. Til trods for dette er der i synsfeltet mellem kirken og kirkegården opført en ca. 35 meter høj vindmølle. Møllen ligger ca. 500 meter fra kirken, men fremtræder mere skæmmende end siloen ville gøre. Det er et eksempel på bureaukratisk og dårlig administration. Det ville sandsynligvis have været muligt at hindre opførelse af møllen, hvis vi havde klaget, men stiftet var ikke orienteret om møllens opførelse. Menighedsrådet har ikke underrettet stiftet.
6. Vi har haft en meget positiv dialog med en kommune om, hvorledes en nedlagt kirkegård, der nu henligger som park, skulle afgrænses mod byens største handelsgade og mod en parkeringsplads. Kommunen foreslog, at indhegningen omkring kirkegården skulle fjernes, så kirkegårdsparken blev gjort mere sammenhængende med byen.
Vi argumenterede modsat for, at kirkegårdsparken skulle forblive som en afgrænset offentlig tilgængelig park. Menighedsrådet lod udarbejde et kvalificeret projekt for renoveringen af kirkegårdsparken og dens indhegning. Parken forbliver nu antageligt indhegnet.
7. Vi har også vejledt en kommune om, at der ikke bør opsættes autoværn mellem en cykelsti og en vej, der passerede tæt forbi et kirkegårdsdige. I stedet blev der udlagt en bred græsabat, således at diget stadig er synligt.
8. Endelig har vi forhandlet med en kommune om reservation af et areal i en kommuneplan til en ny kirkegård. Kirkegården anlægges på en terrænhævning i overensstemmelse med de traditionelle principper for placering af kirkegårde i landskabet. Der findes allerede en brugbar randbeplantning. Der findes også en gravhøj i området.
Oprindeligt var kirkegården foreslået placeret i en lavning i landskabet og på et nordvendt, skrånende terræn.

7. Hvad kan de kirkelige myndigheder selv gøre for de nære omgivelser ved kirkegården?

Vi skal ikke kun stille krav til andre myndigheder om at passe på kirken i landskabet. De kirkelige myndigheder må også stille krav til sig selv.

1. De kirkelige myndigheder må sørge for, at egne arealer henligger i en tilstand, der er afpasset i forhold til de stedlige landskabelige forhold. Når vi selv skal opføre bebyggelse eller udføre grønne anlæg, skal anlægget være nøje tilpasset stedet.

*) Efter redaktionens slutning meddeler M.A.: Vi fik ikke medhold i klagen, idet klagemyndigheden skal være meget imødekommende over for alternative energikilder. Det ville nok også være blevet det samme vedr. pkt. 5.

2. Det kan også hænde, at misligholdte og skæmmende bebyggelse skal erhverves og nedrives som et led i plejen af kirkeomgivelserne.
3. Vore egne parkeringsanlæg skal ikke blot være asfalterede, men de kan lige så godt være smukke, grønne anlæg.
4. Nye træer langs kirkegårdsdiget skal plantes i så god tid, at de kan slå rod, inden de gamle træer fældes. Herved undgås, at kirkegården fremtræder som en gold stenørken i forhold til omgivelserne.
5. Man kan både foretage for lidt og for megen træpleje. Også stendigerne skal vi værne om, således at de ikke ødelægges ved ukyndig pleje.

8. Afslutning

Det er vigtigt, at de kirkelige myndigheder er med til at værne om kirkernes omgivelser. De andre myndigheder, det vil sige kommuner, amter og ministerier, gør hvad de kan.

Men de kirkelige myndigheder har en særlig viden og følelse for kirkerne, som de andre myndigheder ikke kan have, fordi de har så mange andre opgaver, der er vigtigere for dem.

Jeg tror også, at myndighederne forventer, at det først og fremmest er de kirkelige myndigheder, der værner om kirkerne. Hvis vi kan godkende et projekt, ja så kan kommunen som regel også. Omvendt er det ikke altid, vi kan godkende kommunernes projekter.

Men vi må ikke være hysteriske og modsætte os alle ændringer. Vi skal huske, at kirken skal være en aktiv del af samfundet, selv om den er gammel. Men vi skal stille store krav til en udvikling, der respekterer de landskabelige og historiske forudsætninger. Herved kan vi bevare det rolige, tidløse miljø omkring kirkegårdene.

Det er vigtigt:

- at menighedsrådene er vågne og følger med i, hvad der lokalt sker omkring kirkegårdene, sådan som det også er angivet i den kirkelige lovgivning,
- at de kirkelige myndigheder opfordrer kommunerne til at udarbejde bevarende lokalplaner,
- at menighedsrådene selv tager initiativ til udarbejdelse af planer for sikring og pleje af kirkegårdenes omgivelser. Derved kan vi langt bedre argumentere for de hensyn, der skal tages til kirkegårdene,
- at alle de kirkelige myndigheder hele tiden er i dialog med kommunerne om deres planer på længere sigt. Derved kan vi i god tid og i fællesskab tilrettelægge udviklingen omkring kirkegårdene.

Der findes ikke to kirker, der ligger ens i landskabet. Vi må vurdere den enkelte kirkes omgivelser individuelt.

Til sidst vil jeg fremhæve, at vort fælles arbejde med kirkens placering i landskabet har til formål at skabe værdige begravelsespladser, der er i harmoni med både kirkebygningen og det omkringliggende landskab.